

Isten veled, Júdás

Bemutató a Kisszínházban

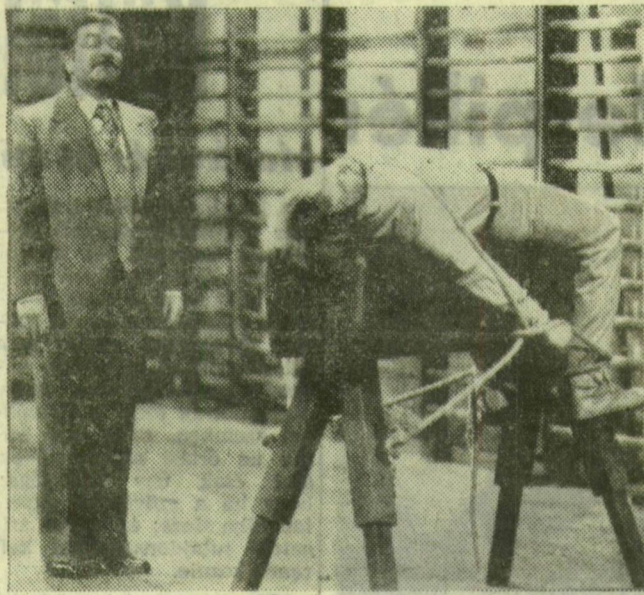
Első közelítésben a hatalom és az ellenállás, az erőszak és az árulás fegyverzaja az *Isten veled, Júdás*. Rendkívüli helyzetben milyen lehetséges változatok adódnak az emberi magatartásnak? Ilyenfajta gondolati terepasztalon mozog a lengyel *Ireneusz Iredynski* drámája. Fogalmi síkon messze meghosszabbíthatóan, hiszen gondolatiságának hasonlóan tartós horgonya az ügy, a mozgalom, az eszme erkölcsi és fizikai próbája, szakítási szilárdsága az emberben, avagy az értelmi és érzelmi cselekvések tulajdonsága. Napjainkban, hogy a hírek szárnyán éppoly hétköznapi beszédtema a különböző gerillacsoportok akcióeljárata, mint a nyár végi befőzés, aligha szükséges taglálni aktualitását.

Tizenkét dühös ember eszközött föl valamiféle hatalom megbuktatására. A tizenharmadikat, a vezért, leleplezik, körözést adnak ki ellene. Fényképét utcára plakátolják. A reménytelen helyzetbe került ellenállási csoport két tagja, Júdás és János, egy elhagyatott külterti tornateremben értesül a történetről. Ide érkezik Péter, a főnök helyettese, hogy a besúgónak gyantított Júdást ártalmatlanná tegye. Júdásra a vad intelligenciája és az a körülmény, hogy egyszer már alaposan megdolgozták a rendőrségen, s futni hagyták, nyilván azon az áron, ha a hatalom ügynökévé szegődik. Júdás a pillanatban ártatlan, éppen azért engedték szabaddon, mert nem „köpött”, de figyelte a rendőrség, sőt arra a fejleményre, hogy sajátjai megkötik, vallatóra fogják, beront a Felügyelő, s kopóli likvidálják társait. A megköttözött Júdásból most a hatalom igyekszik kiszakítani a titkot, a főnök rejtékhelyét, ehhez fölhasználják a Sápadt kislányt, akihez látványosan vonzódik a fiatal ember. Erőszakkal nem értek célt, Júdás mégis úgy dönt, áruló lesz, akkor még tulajdonképpen érthetetlenül, ha csak nem azért, mert félti a lányt, szereti, és a gerillacsoporthoz sem fűződik mélyebb eszmi kapcsolatok a pusztán ellenállás, a dacos önmegvalósítás partikuláris lehetőségeinek esélyénél. Az árulással megint „senki földjére” került Júdás később meg hasonlít önmagával, „nem lehet úgy megmenekülni, hogy leegyszerűsítjük a dolgokat”, s tiszta féjjel, előre megfontolt szándékkal öngyilkos lesz.

Ennyi a történet dióhéjban, vázlatos kivonatóból is gondolati mélyrétegek sejtene elő. Korlátozott terjedelmi lehetőségeink okán leegyszerűsítve: az ellenállás és az árulás lélektanáról van szó tehát. Az ellenállás (mozgalom) halála a bizalmatlanság, mely az árulás előszobája. Ha mindenki gyanúsít, egyszersmind gyanúsíthatóvá válik, s megdermed az eszme, nincsenek tiszta eszközök többé, a hatalom is, az ellenállás is ugyanahhoz az erőszakhoz folyamodik, amelyről köztudomású, hogy újabb erőszakot szül. Júdás személyében azonban tovább firtatja Iredynski az erőszak biológiaiát. Nem a fizikai fájdalom törli meg az emberi állhatatosságot, hűséget, hanem az eszmékben való elbizonytalanodás, amirez a fölértelmiség ideológiai síkon (Felügyelő) a hatalom asszisztál, másfelől pedig a méltóságot veszített eszme, ha hordozói vészhelyzetben pánikba esnek, s a hatalommal egyívánú erőszakhoz folyamodván, a látszatra apellálva, fölzabálják egymást. (Ez utóbbi összefüggésben mint-ha a fasiszta fogságokból menekültek igaztalan gyanúsításaira, vagy a személyi kultusz áldozataira sémajuttatna.) Mégis úgy tűnik, Júdás meghasonlása csak lehetőségként tartalmazza az árulás

eme tünetjeit. Valami ki-mondatlan eszmei többlettel rendelkezik hozzá a valahová való tartozás hiányának emésztő traumáival. Neki az eszme is inkább a kötődést, a társ(ak) utáni nosztalgia, a magány előli menekülés reményiségét kínálja, semmint a politikai-ideológiai revelációt, s ebben a közelítésben korunknak tipikus jelensége ő, mégha annyiban rendhagyó is, ha ezt a kiutat a hatalommal szembeni csoportosulás tájékán találja. Voltaképpen az önmegvalósítás zsákutcája, torzban rekedt farkas vicseritása Júdás tragédiája. (A bibliai név is, a darab szövetéhez igazodóan, egyszerre jelképes, meg való-ságos aktus következménye — az apa szeszélye folytán került az anyakönyvbe, ám hősünk később sem vetette le, makacsul ragaszkodott hozzá, mint gesztushoz, melynek általa megvetheti a lát-szatokból ítélő világot.) S bár Iredynski búcsút int neki, leszámol a senki földjére szorultak kitérés kísérleteinek ezzel a formájával (Isten veled, Júdás), nehéz elhallgatnunk a dráma erős logikájának veszélyes nyálkahártyáját. Nincs szó ugyanis arról, miféle hatalom ellen lázadnak, nem tudni, milyen szándékú és miféle tartalmú az eszme, az ügy, a mozgalom; politikuma magmarad az általános szintjén, ahol csak eszközei vannak, de arca nincs a hatalomnak, mely „az ellenség szemében átkossá válik”. Nincs arca tehát a mozgalomnak, az ellenállásnak sem, minek következtében a politikai tendenciájú dráma végig méhében hordozza az apolitikusságát, de legalább annak kockázatát, hogy a mindenkor hatalom és a mindenkor ellenállás libikókája, tehát többféle módon értelmezhető, a reakciós hatalommal szembeni haladó mozgalom pártján éppúgy, mint fordítva.

Szerencsére ebből mi sem jön át a szegedi Kisszínház-ból. Marek Okopinski, a lengyel vendégrendező csupán puritán játéktípusú igényel színészeitől, s lemond a gyors ritmusváltásokra kihelyezett, eszköztelen, nyers, szikkadt medrű, ha tetszik „szegény színház” föltalálásnak kívánatos képméiről — amelyeket máskülönben a díszlet-tervező Andrzej Markowicz gázkamrásított tornatermek ridegsége, penészes apo-



Hornádi Oszkár felvétele

A Felügyelő: Kovács János és Júdás: Ifj. Újlaky László

rodottsága így is megüzen —, föltehetően azért, mert érzi, reménytelen. A mi színjátszási gyakorlatunktól merőben eltérő eszközökre lenne szüksége, beéri hát annyival, amennyire futja belőle. (Csak egyetlen példa, Júdás bizonyítani akarja a Sápadt kislánynak, hogy a bordásfalon ő is képes az egyedülálló mutatványra, „háromra föl húzza magát” — Ifj. Újlaky László egyszerűen fölmaszik valameddig, mint bármely övodás gyerek: ez a mozzanata az előadásnak pótmegoldás, lényegében értelmetlenné válik.) Szillogizmusokat, logikát nem lehet szavalni, s mint-hogy a darab úgy építkezik gondolatéglékből, hogy csupán a majdnem-kész állapotában kezd föl bányászni a nézőben érzelmi hatásokat, ennek az új minőségnek születése és kisugárzása vész el azután, hogy előzőleg olcsóbb emocionális eszközökkel már aprópénzre föl váltották.

Persze ne legyünk igazságtalanok az utóbbi évek leg-tartalmasabb színházi estjéhez. Ifj. Újlaky Lászlónak sincs mit a szemére vetni, hiszen intellektusával megszerzi Júdás rendkívül összetett, vibráló gazdagságú, bonyolult figuráját. Csupán nem eléggé spród hozzá, jó-ságos semmint borzas, finomabb semmint sörtés, így helyell-közzel Jézusra emlé-keztet, holott az a Főnök lenne, a dráma láthatatlan fő-szereplője. Nagy Zoltán János viszont pontosan az a primitív külterki verekedő, akire a mozgalom mint va-nak engedelmessé mé-diumra számít, akinek csak szólni kell, hogy üssön, s el-indul a bal, kinek hűsége alig több az önként vállalt

kiszolgáltatottságnál. Paláncz Ferenc és Kovács János a két detektív. Paláncz (Péter) a mozgalomé, tiszte, hogy ártalmatlanná tegye Júdást. S bár eszközei hasonlóak a hatalom emberének, Kovács János Felügyelőjének eszkö-zeihez (végeredményben ép-pen ennek az azonosságának fölismérése „segíti” Júdást az áruláshoz), sikerül érzékeltet-nie a számára adott lehetőségek korlátozottságát, hogy neki mégiscsak sürgősebb, feladatát teljesíteni rövid az ideje. Kovács János pedig pontosan ezzel a „követlenebb idejével” játszik el okosan, a cél közelébe jutott ember türelmével, ráérősségével. A mozgalom esélyei úgyszólván minimálisak, biztos lehet a dolgában, s habár tudja, Júdással nehéz lesz boldogul-nia, hűvös mértéktartással az ideológiai meggyűrés ra-vaszságait bevetve, okosan kiyárja. Felügyelőjéből mind-össze annyi hiányzik, hogy valamiképpen jelezze: meg-bízottjuk a Sápadt kislányt — ha már Karádi Judit játéka-ból ez teljesen kimarad. Ka-rádi harsány érzelmi kitérés-ekkel a szeleénységéből utára sodródott lány bemocskolt-tisztasága iránt ébreszt rész-vétet, hogy egyszer az élet-ben igazán szeretnie neki is szabad, csakhogy Júdás ön-pusztítása után hozzányúl a júdás pénzhez, illetéktelenül, mivel a Felügyelő eszköze is volt, tehát visszafelé hatásta-lanítja magatartását, mert az ügynöki küldetéséből előzően semmit sem közölt a nézővel. Iredynski drámája Balogh Géznak a mű karakterét és eszmei rendeltetését értő fordításában megy a szegedi Kisszínházban.

Nikolényi István

Pályadíjak

Füst Milán özvegye pályadíjat alapított, amelyet minden évben egyszer osztanak ki olyan írónak, irodalomtörténésznek vagy költőnek, aki az adott esztendőben különösen értékes műveket hozott létre. A pályadíjat zsüri

osztja ki, tagjai: Örkény István, Vargha Balázs, valamint a Kulturális Minisztérium irodalmi fősztályának vezetője, Bíró Zoltán. Az idei pályadíjat most adták át az írószövetségben. A két nyertes: Sütő András és Nádas Péter.

Házkezelők

Télikabatos nő jár a lépéscsőházból, benyit a személtárolóba, utána becsönget a házfelügyelőhöz. A második emeleten már ketten mennek. Először rénsnyire nyílik a második emeleti ajtó, mogorva férfi jelenik meg. Beengedi őket a lakásba, és ezéért a kapcsolat is jó vé-lük.

— Mit lehet tenni, ha a lakó albérlésbe adja ki a lakását?

— Az egyik bérlőnek Bak-tóban van háza. Sokszor ke-restem már a szegedi laká-sán, de sohasem találtam ott-hon. Amikor végre találko-zunk, azt mondta, a lakásra szüksége van annak ellenére, hogy csak ritkán használja. Választhat a két lehetőség között: vagy megtartja és benne lakik, vagy átadja másnak. Általában sokáig tart, amíg az ilyen ügyekben döntés születik.

— Újságolvasás közben gyakran felfigyelek arra, hogy az ingatlankezelő vál-lalat tulajdonában levő la-kásokat albérlőknek hirdet-tek, ha megromlik a bérlők barátsága. Persze, bőven akad jogos bejelentés is — közli Török Lászlóné házkezelő.

— Nyilván van olyan la-kás, ahol nem fogadják szí-vesen a házkezelőt... — Ott nagyon kínos ellen-örizni. Pedig csak annyira kíváncsiságnak, amennyire a kötelességünk. Gyakran előfordul, hogy semmit sem tudunk tenni. Az egyik mór-avárosi ház közelében éj-szaka lebontották a személtárolót és elhordták az építelőanyagot. A másik szélsősé-ges eset, ha valakit ki kell költöztetni a lakásból, azért, mert nem becsül meg azt. Egy háromgyerekes család kétszoba-összkomfortos la-kást kapott, ugyanis az elő-ző lakhelyükön vízesek vol-tak a falak és hullott a va-lólat. Miután beköltöztek, ál-lami gondozásba adták a gy-e-reket, ám a lakáshoz to-vábbra is ragaszkodtak. Pa-naszkodtak a szomszédok is, hogy éjszakánként hangos a lépcsőház a dárídózástól.

— Másoktól vették el a le-hetőséget — szól közbe Bauer Jámor Ernő

— Több mint tíz éve ez a foglalkozásom. A Belváros egy része tartozik hozzám. Sűrűn eljárak a házakba, szerte beszélgetek a lakókkal, házfelügyelőkkel, így a fel-adatokat is könnyebb ellát-ni, meg a lakók nagy része is jóindulatúan fogad. Jövőre megváltoznak a házkezelő-ter-ületeinek határai. Nagyon szeretném, ha akkor is ugyanezekbe a házakba ke-lennek ellátogatnom. Úgy vé-lem, nem az ellenőrt látják bennem a lakók, hanem azt az embert, aki az együttélést hivatott elősegíteni.

Tóth Béla

Móra Ferenc betűösvényein

24.

Szilveszter után, a munkaszünetben Móra 1911-ben megjelent írásait számolgattam össze. Vezérlők kilencven, tárcá és mese ötvenkilenc, vers csupán három. Igaz, ez nem egész évi termés. Ha azt számolom, hogy a csókai ásatásban elvesztegetett vagy hat hetet, miközben irt is, azután Ilonka asszony betegségével pusztította az idejét, akivel hol Baján időzött, Walleshausen sógoránál, aki ott ökörködött, hol ő maga is betegsége panaszkodott. Hogy valami ósinfuenzázt hozott be Csókáról, maga is gyógyításra szorultna anynyira, ha most ráérne, tán meg is halna. A Napló éhezik az írásaira. Engel már talpon van, és állandóan masszirozza Mórát a tárcákért, betűkkel teli kutyanyelvékért.

Márton napja, november 11. Móra apjának nagy nap. A mosolygós arcú, hófehér Tiborc és Nyeszó Juhász Anna, Móra anyja az aranylakodalmukat is ezen a napon ülik. És a tizenhat évvel idősebb Pista bátyja ekkor tartja ezüst-lakodalmát.

Van akkora dínomdánom, hogy Móra mondja, az egész utca kutyái mind bottal élnek.

A tizenkettes év eseménytelen betűtengereken indul. Napólelon szerelmi kalandjait is közlik, és tücsköt, bogarat. Hanem Tömörkénynek termé-keny korszaka ez. Nagy megállapodottsággal dolgozik, mint a jó kőművesmester. Biztos kézzel,

centizések nélkül teszi egyik novellatéglát a má-sikra.

Móra sem tétlenkedik könyvtári, múzeumi mindenessége között. Oriási életmű-fundamen-tumba faragja az alapköveket.

Most szalad ki a keze alól a Csalavári Csala-vér, a Georgikon sok darabja; a Darazsak pan-dúrja, a Díóbel kisasszony, Verebek vizsgája és mások. Írói muzsikálókészsége immár minden hűrt megzöngét. De a körgátakban megbicsaklik hangja. Azokon nem jut el tovább. Tücsökszó! Tudja. Fájlalja. Ennek a tudata nyomasztó. Pe-dig a kiteljesedésre való erők ott várakoznak már készen benne, mint a tavaszra megduzzadt rügyekben.

És Engelenek is nélkülözhetetlen Móra. Meg-ívatlja, hogy lakják a Szegedi Napló házában. Nagy lakást ad, s majdnem ingyen. Móra nem könnyen kap rajta. A majdnem ingyen munka valami pótlékát tudja Engel gesztusában, s azt, hogy ezzel még jobban magához láncolja az új-ság, hiszen éjszaka is fölverhetik, ha akármí se-gítségére szüksége van a szerkesztőségnek.

Ilona asszony pedig a maga fejével gondolko-zik. Örül Engel ajánlatának. A gyerek is na-gyoecska már, külön alhatna, lassan iskolába kell járjon, az is közelebb esik, a lakás sem enné a penzt. Ezek a hangos szóval mondott érvei. Meg hát Feri is közelebb lenne hozzá. Csak egy fal választaná el a szerkesztőségétől. Igaz, a nyomda örökké zúg, zakatol, kalamol alattuk, de hát mégis szobájuk lenne. Abban minden elfér. És Ferkó, Ferkó minden pillanatban szem előtt le-hetne.

Mintha Engel is megérezte volna a saját, és Móra sorsfordulatát. A lakás fölajánlása után egy év sem telik el. Szegedre utaztatban a pesti vona-ton váratlanul meghal. Ötvenkét éves volt. S az a kísérleties ötvenkettős év, a csontkezd kaszással megfűzde a lap szerkesztőt. Kulinyi, Békefy, Vas Géza mind hasonló életévükben dőltek le a

szerkesztői székből. Most a tulajdonos csukta be maga mögött az ajtót. Fejetlen nagy lótas-futás kezdődött. A gyászkeretes vezércikk Móra írja.

Engel halála után, bár kinevezett kormányos egész évig nem áll a lap élén, Tömörkény és Móra megbízható munkájával célba fut a Napló hajója. Vezércikkét minden korábbi évnél többet produkál Móra. Kétszázig is eljut ebben a műfajban Tárcát és verset százig valót termel.

Nagy tempó, de azért mégsem vaksgábol és véletlenségéből: királysértési pörbe keveredik. Ártatlan kis frásocskaért okoskodnak vele a király tekintélyének védelmezői. Holott korábban is megereztgetett ő évente többször olyan maró-lúgos királygályaó frásokat, hogy azért bírót-ben tehetett volna csukni. Most, amikor legjámbo-rabbat eregeti meg öfelségéről, pörbe fogják.

1913. július 20-án Öfelsége békét akar című cikket egy sereg vidéki lap átvette, s a kassai, meg a nagyszalontai ügyészség ezt inkriminálta, amennyiben királysértést látott benne. Ezek-után a szegedi ügyészség is vad alá helyezte a Naplót, a cikk következő részletéért:

„Nincs benne semmi hihetetlen, hogy a király kívánja és akarja a békét. Öreg emberek (84 éves) szeretik a csöndet, és félnek a viharos nap-áldozatoktól. Különösen, akik élete delelőjén úgy megtépázott a vihar, mint a monarchiát, annak el lehet hinni, hogy derűs alkonyaton szeretné le-tenni élete gondjait. Szóval, a király kívánsága lehet őszinte, mindene-etre naivnak látszik egy kicsikét. Úgy követeli az istenadta Berthold kül-ügyminiszterrel a békét, mint lakájától az ital borát. Nemcsak a monarchia külügyminisztere tehetetlen, hanem a monarchia feje sem sokat számít ma. A Balkán népeinek nem imponál Fe-renc József ódonos koronájának sápadt fénye. A Habsburg-dinasztiának nem lehet súlya, amikor a király nem a nép szeretetéből, hanem a nép tü-relméből viseli a koronát.”

(Folytatjuk.)